

Hoofdstuk V

't Is November! Klokkenklanken sterven weg..., hoog boven de mist die over de landen drijft.

De vensterogen van de boerenhoeven rond Zandwijk staren dromend in de verte, als wilden zij de dichte mistheuvels doorboren. De bossen zijn leeg gewaaid en de velden liggen geëffend. De dennennaalden ritselen in de wind. Op de lage heuvels staan nu de bomen naakt, hun tooisel ligt verwaaid op de hellingen. Ze hebben in zomervolheid gebloeid en in de herfsttooi gepraald. Welk een kracht hebben ze getoond in de kreunende strijd tegen de stormen. Hun laatste gouden lovertje is weg gedwarreld. Daar staan ze nu...in hun naaktheid. De takken zijn als armen omhoog geheven die de hemel zoeken. Die bomen daar in November zijn gelijk een man, die, hijgend nog van de strijd, de armen opheft als hulp van boven deze aarde. Als een man die in zijn gebroken kracht zijn heftig geluid als een profetie werpt vanuit de stilte van zijn moegestreden hart...hoor, hóór 't is of hij kreunt in zijn verslagenheid..."en wij allen vallen af als een blad, en onze misdaden voeren ons henen weg als een wind..."

Dit is het beeld van November, teer en melancholiek. Het weemoedige beeld van het Veluwse heuvellandschap. Boven die heuvels is de onveranderlijke hemel met alle sterren in banen en zij pralen nu meer dan ooit. Zij komen naar haar grootte, de één na de ander: de lieflijkheden van het Zevengesternte, de strengen van de Orion, deMazzaroth en de wagen met zijn kinderen. Zij komen allen op haar plaats en naar haar tijd, tot eindelijk als kristallen de Pleyaden schitteren gaan en als diamantstof de Melkweg zich tekent in wijde boog van het oosten naar het westen.

Dan is er de ontzagelijke lichtwemeling boven de heuvels, die heel de verre schijn daarginds van de aarde doet zinken als een neerbrandende lamp in de dageraad. November!

Naakt staan de bomen, naakt ligt daar de aarde...overkoepeld door haar grootse schoonheid en verhevenste wonder aan de hemel met zijn sterren. Gods almacht en trouw boven het naakte van de mensen en aarde.

De Engel des doods is binnen Zandwijk gekomen. Met zijn scherpe sikkel tikt hij tegen de dunne draden des levens....die afkanppen als korenhalmen voor de zeis in de zomer. De dood oogst!

Huis na huis treedt hij binnen, niet één slaat hij over en dikwijls keert hij terug om nog eens zijn sikkel te slaan. Er is een stem in Zandwijk die zegt: 'Roep, en hij zegt: wat zal ik roepen? Alle vlees is gras, en al zijn goedertierenheid als een bloem des velds, het gras verdort, de bloem valt af, als de Geest des Heeren daarin blaast; Voorwaar het volk is gras.

De klok van Zandwijk luidt! Hij klaagt een dodenzang....wijd over de velden. De klepel slaat de wand, als wilde hij het brons doorboren en een uitweg zoeken voor de smart. De vensterogen van de boerenhoeven gaan één voor één toe, de luiken dicht. Als bij de doden!

Met Leentje van Reuven is het begonnen, vijf kinders moesten zomaar hun moeder missen....toen is de dood teruggekomen en heeft toen de luiken nog gesloten waren om de rouw over de moeder, drie van de vijf kinderen geroepen om met haar mee te gaan naar Gods gericht.

“Gijs van Reuven zal zich nog dood wenen over zoveel slagen ineens”, hebben de mensen gezegd.

Enkele dagen later slechts, hebben diezelfde mensen geen tijd meer om aan die rouwende vader Van Reuven te denken, omdat zij zelf de luiken van hun woningen moeten sluiten, om de slag die hén trof. Rijk noch arm wordt ontzien, de dood snijdt links en rechts de levens af.

De rechtgeheven hoofden hangen moedeloos neer, de armen slappen meer dan ooit. De gezichten zien star, de mensen hebben geen tranen meer. De klok luidt, zij doet haar plicht als altijd gehoorzaam en correct. Twintig keer in korte heeft de koster aan het touw getrokken en de tranen persten er hem bij uit de ogen....toen op een dag heeft de kostersvrouw dat werk van hem over moeten nemen. Als de koster naar de dodenakker wordt gedragen, heeft Piet Vaase de klok geluid.

De doodgraver van Zandwijk heeft met zijn knecht “kuilen in voorraad” gedolven, de één na de ander. Deze graven, ze liggen daar gereed om het stof te ontvangen, dat tot stof moet wederkeren. Deze graven met de hopen zand ernaast zijn het beeld van dat dal in Palestina aan de voet van ‘het klein gebergte’, waar tussen de kloven en de spleten van de kale, levenloze en meedogenloze rotsen het water stort, waarbij de dichter uit de oude dagen zijn bange vrees en tegelijk zijn diep verlangen uitklaagt naar de groene boorden der Jordaan, als hij in de eenzaamheid derzer wildernis Gods Majesteit aanschouwt:

*De afgrond roept tot de afgrond.
Bij het gedruis der watergoten.
Alle Uwe baren en alle Uwe golven
zijn over mij heen gegaan.*

Zo spreekt de Majesteit Gods tussen die gedolven graven van Zandwijk.
De dood oogst!

De wagens rijden af en aan, als in de zomer. Een simpele kist is de vracht die op de wagen staat. Links en rechts ligt het stro en daarop de sterke touwen, die straks nodig zijn om de dode in de groeve neer te laten. Achter de wagen volgt van mannen en vrouwen, de mannen voorop.

Hier of daar bij een wegkruising of een ander punt, waarlangs de sombere stoet voorbij gaat, sluit de dominee aan en dikwijls toeft hij wat op het kerkhof om de andere stoet te wachten, die hierna komt. De man heeft geen woorden meer om zijn Zandwijkers te troosten. Bij het begin van de epidemie, toen de wolken zich dreigend boven Zandwijk samenpakten en de zieken bij tientallen te tellen waren, heeft het oude lied ‘van de nood’ door de kerk geklonken:

*‘k Ben gewoon in bange dagen
Mijn benauwdheid U te klagen
Gij toch die d’ ellenden ziet
Hoort mij en verstoot mij niet.*

Hoe vurig is deze smeekzang uit aller mond omhoog gerezen. Het gezamenlijk leed werd samen gedragen. Huis aan huis is de dominee gegaan om te troosten en op te beuren. De zieken zijn doden geworden. Tientallen doden.

De dokters uit de naburige plaatsen zijn gekomen om hun collega in Zandwijk bij te staan en niet dan strikt noodzakelijk mag men het dorp bezoeken. De dood is binnen Zandwijk gekomen. Hij is de bode Gods. 'Want de bezoldiging der zonden is de dood.' Vorige week speelden de tweelingzusjes, die twee enige van de Van Deurnes, nog vrolijk in de tuin en vandaag heeft men hen in één kistje gelegd.

Samen geboren, samen geleefd, vier korte jaren, en nu samen begraven. "Dat is niet voor een mens om te dragen", heeft de moeder gezegd. Gisteren is Peter Vuist weg gedragen. Vrouw Vuist is thuis gebleven om op hun jongen te passen. Vechten zal ze voor hem., het enige wat haar nog bleef, maar als de kleur al bleker wordt en tegen de avond de ogen breken, dan zinkt ze moedeloos neer en geeft het op.

De dominee klopt juist op de deur, als zij haar jongen de ogen toedrukt, haar laatste taak. Moederliefde, die voor de dood heeft moeten capituleren. Nog een klop en nog één – dan sleept ze zich naar de deur en met de mond tegen het sleutelgat roept ze in bitterheid: 'Ga maar heen, dominee. Je bidden heeft hier niets geholpen. Je hebt hier niks meer te doen.'

Moedeloos tornt de predikant op tegen deze storm van bitterheid, die hem overal vanuit de harten zijner schapen tegenloeit.

Krelis, de boer van 'Rust & Vreugd', heeft vanmiddag zijn oudste zoon naar het graf gereden. Moeizaam ligt hij de klink en stapt binnen. Versuft staart de boer hem aan en de gloeiende ogen prediken niet de taal der onderworpenheid. 'Krelis', zegt de dominee, 'je geloof moge je helpen dit bittere uit Gods hand te dragen.'

Dan flitst een vlam uit het oog van de boer en de ijzige stilte, die heel even volgt, wordt door een vuistslag op de tafel verbroken, als een krakende donderslag op een bliksemstraal.

'M'n geloof, dominee, dat heb ik vanmiddag in de grafkuil begraven!'

Dominee grijpt die vuist in bewogenheid en legt met de andere hand zijn Bijbeltje op tafel, vlak voor de boer en die vuist drukt hij op de Bijbel: 'Hier Krelis', zegt hij, 'hier staat het: IK ben de opstanding en het Leven. Het stáát er toch, Krelis.'

Lijkwit ziet de boer zijn dominee aan. Met ijzige hardheid breekt zich de orkaan des ongeloofs uit het hart van deze machtige gestalte baan.

'Ja', zegt hij, 'ja, het staat er, maar mijn jongen ligt daar!'

De arm van de boer strekt zich in de richting van de beukenhaag, die het kleine kerkhof omsluit. Langzaam neemt de dominee zijn Bijbel terug, het lijkt wel of daarmede God zelf van deze boer afwijkt, en steekt hem in z'n binnenzak. Hij rijst en drukt de hand, die ontspannen is....de boer snikt als een kind. 'Krelis', zegt hij, 'ik kom morgen terug, als ik kan.'

Dan gaat hij heen, moedelozer dan hij gekomen is. Buiten is de mist. Geen ster is er te zien. Mist, ondoordringbare mist, houdt Zandwijk gesloten. Men hoort de dood en men weet niet waar hij gaat. Daar weet het Zandwijkse geloof geen raad mee. Het geloof van deze 'rechte' mensen met de 'opgeheven' hoofden kan de dood niet meer bijhouden. Die rijdt in de wagen van Gods recht. De benauwdheid heeft de gewoonte, God de nood te klagen, weg gemurmureerd en de ellende wordt voor het 'verstoten' Gods aangezien.

De mist is over Zandwijk gekomen. 't Laatste gouden lovertje is van de 'eikenbomen' afgewaaid. Wie zelf het loon der zonde moet betalen, heeft niets te maken met het geloof dat door de mist heen, de blauwe wolken en de sterren ziet, nog verder. Voor hem is de bode Gods aan de groeve te vinden,

die ginds achter de beukenhaag is gedolven. Mist, ondoorzichtigheid. Beeld van weemoedigheid en mistroostigheid. November!

Dominee keert met snelle pas huiswaarts. Hun jongen ligt ook ziek en bange vrees prangt de ouderharten. Als hij het hekje van de Verkoren's passeert, wil hij er, plichtsgetrouw toch even binnen gaan. Eigen zorg en leed mag hem daarvan niet weerhouden. Doch bij de deur keert hij om. Als een opgejaagde ijlt hij verder. Neen, neen, hij kan het er niet op wagen, nog eens in bittere ogen te zien, nog eens die doffe wanhoop van de gezichten af te lezen. Hij durft geen teleurstelling meer te boeken. Hij is bang voor zichzelf. Het wordt hem duidelijk dat in deze bange doodsnoed, die over Zandwijk gekomen is, de mensen niets meer hebben waarop ze kunnen vertrouwen en....hij heeft niets om hen te troosten. Hij grijpt zich aan het hekje vast. Het duizelt hem. Jarenlang heeft hij het geloof in Jezus Christus gepredikt, vurig gepredikt, erin gepredikt, tot de mensen boordenvol geloof waren en er niets meer bij kon. Nu heeft het vuur dat geloof in zijn laaiende vlammen genomen en nu blijkt het lichter te zijn als kaf. In feite heeft hij en zijn gemeente geen ander uitzicht dan die twee witte zandkuilen daar op het kerkhof.

'Ik heb mijn geloof vanmiddag in de grafkuil begraven', weer ziet hij de gestalte van boer Krelis staan. In plaats van geloof ontmoet hij overal vertwijfeling. Ach dat geloof, dat arme Zandwijkse geloof!

Langzaam gaat hij verder zonder doel, zijn hart is in felle beroering. De grond, waarop hij meende vast te staan, begint onder zijn voeten weg te glijden. Het wordt hem klaar als de dag, hij heeft een gedaante van Godzaligheid, maar de kracht derzelve wordt bij hem gemist. Zijn huis is op een zandgrond gebouwd. Het kan de storm van Gods beproeving niet doorstaan. De vertwijfelde blikken van de aan zijn zorgen toevertrouwde zielen, zo hij meent, boren hem diep in zijn schuldige ziel....als een aanklacht Gods.

De mist is dichter geworden. De duisternis van November valt zwaar in. Eenzaam staat hij op het smalle akkerpad waarop hij is afgedwaald. Toch weet hij opeens waar hij is. De velden van Gijs Leune liggen geëffend. De stoere gestalte van de boer rijst in zijn gedachte op. Hier heeft hij deze zomer gestaan. Het siddert in zijn binnenste, als de stem van Leune hem hier bij herhaling wakker schudt.

'U moet de akker bewerken, dominee. Ik denk dat er een oerplek onder de kerkakker van Zandwijk zit, en die moet doorbroken worden én geëgd worden, zodat de regendruppels erin kunnen vloeien. Dan pas kunt ge zaaien. Dat is het werk van Gods Geest, maar ik vrees dat ge me niet geloofd, want over die gangen hoor ik u niet....En diegene op een akker werkt, moet zijn werk al bukkende doen, dominee. Hier heeft ge een akker met koren en daar ziet ge er één met wortelen. 'k Heb ze allebei nodig om te leven en hou ze allebei in het oog om te oogsten. Het koren steekt zijn vruchten omhoog, maar de wortelen groeien naar de diepte. Ik moet u zeggen, dominee, hier in onze gemeente hebben we een prachtgezicht voor het oog, en we steken onze vruchten hoog op naar de hemel. Dat zaad ontkiemt op de oerplek van Zandwijk en wast snel op, en die ijdele vruchten bieden ze God aan. U kent die gelijkenis toch wel, hé dominee, van het zaad dat op de steenachtige plaatsen viel? Maar de vruchten die in de grond groeien, in de diepte, daar zie je niks van en daar hoor je niet over. Begrijpt u het dominee, als God

tegen u zegt: 'De mens zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord, dat uit de mond Gods uitgaat?'

Huivering vaart hem door de ziel. Dat is niet de stem van Gijs Leune meer. Dat is de donder van Gods heiligheid. Hij slaat de armen ten hemel, evenals de bomen in November, die naakt staan. Het siddert binnen in hem, als het espenblad langs de akkerwallen, dat in de zomer beroerd wordt door de eerste windstoot, die de naderende donderbui aankondigt.

De dominee van Zandwijk, de vurige prediker van 'menselijk kunnen', de man die de jaren door gewerkt heeft voor de Gods zaak, zinkt hier in het eenzame veld van Gijs Leune op de knieën als een des doods schuldig zondaar...

In de hemel zwelt het gejuich van de engelen aan, om deze ene zondaar, die zich bekeert...! Zijn geloof is hem ontzonken en tegelijk verstaat hij het nu, dat het geloof een 'gave Gods' is. En dat geloof dringt in zijn ziel door en zonder dat het beseft oefent hij het geloof naar de diepte. Hij gelooft dat de hel zijn verdienste, dat de verdoemenis zijn rechtvaardig deel zal zijn. De honderden zielen van zijn gemeenten staren hem en de vertwijfelde blikken spreken het doodsvonnis over hem uit. Die blikken worden voor hem Gods vlammeende ogen, en Zijn stem dondert hem tegen 'gij onnutte en ontrouwe dienstknecht.'

De poorten der hel staan wijd open, dag en nacht. Open voor hem allereerst, maar daar zijn ook binnen gegaan de tientallen, boven wier grafkuil hij de woorden van troost heeft gesproken, waar echter geen troost voor was!

Thuis ligt nu zijn jongen. Waar blijft nu de grond voor een zalig sterven? Wat is er over van dat huis op de zandgrond gebouwd, van een onzeker misschien? In de lemen wand van dogmatische structuur houden de stalen spijkers van Gods eeuwig verbond niet vast. Hang die wand vol met de schilderijen van Gods trouw, met de rijkste stukken van geloof, hoop en liefde. De wanden van dat huis kunnen wij schilderen met de kleur van de rots, kaarsrecht staan ze, ondanks hun zwakte.

De beloften hangen aan die spijkers, zolang de wanden staan. Als de storm der verdrukking die wanden die wanden van dat huis slechts even beroert, dan kraakt en buigt het al en als de orkaan van Gods verbolgenheid er tegen stoot, dan slaan er de spijkers uit en de schone beloften en de heerlijke verwachtingen liggen onder de brokstukken van dat huis bedolven. Mensenwerk houdt immers geen stand. De nagels in de rotswanden van Christus Borghart gedreven, die alleen zullen het houden. De belofte daaraan gehangen zullen de kameren van het huis der genade sieren.

*"Wat winden dat er ruisen, wat regen dat er plast.
Het hoge huis van Sion staat onbeweeglijk en vast."*

De noordenwind van Gods Geest blaast en giert langs de zielewanden van deze ontredderde mens. Hóór, hóór, hij is de man die in zijn gebroken kracht vanuit zijn moegestreden hart, het heftig geluid uitwerpt:

"Al mijne gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed."

Welk een kracht heeft hij getoond in de kreunende strijd tegen alles wat het door hem opgebouwde huis bedreigde. En daar staat hij nu....in zijn naaktheid voor God. Maar als een noodkreet stijgt dwars door de bliksemflitsen van Gods rechtvaardigheid, de bede recht door de hemel in: "O God, wees mij zondaar genadig." Boven de bergen van zijn schuld en hoog

boven de dichte mist, die hem alle uitzicht belet, is de hemel van Gods almacht, liefde en trouw. God is daar, al ziet deze mens Hem niet. God is daar, maar tegelijk is Hij bij de akker van Gijs Leune. Geen mist kan Hem daarvan weerhouden.

“Deze ellendige riep....en de Heere hoorde.”

Deze ene kreet van die gebogen zondaar daar op het akkerpad, bindt hem vast aan de hemel. Deze ‘rechte’ man, die nu gebogen gaat in zijn geloof in de diepte. Let er op.....straks gaat hij af, gerechtvaardigd naar zijn huis. Deze ‘naakte’ ontvangt straks een Kleed om in de troonzaal Gods te kunnen verschijnen. Ge zult het zien, de nalezing zal beter zijn dan de wijnoogst!

Langzaam richt zich de dominee van Zandwijk op. Hij heeft een antwoord van God ontvangen :

*“Wie in het stof ligt neer gebogen,
Wordt door Hem weer opgericht.”*

Dat heeft de Heere hem gezegd. Dat deed hem door de mist heen zien. Dát is het geloof naar Boven, dat samen gaat met het geloof naar de diepte. Leeg geschud gaat hij huiswaarts. Leeg geschud om op Gods tijd vervuld te worden. Een zware last drukt hem. De bladeren waar hij mee pronkte zijn van hem afgestormd. Maar nu zijn de knoppen van het nieuwe leven eerst goed zichtbaar. Wacht maar, straks als de zon haar kracht zal doen gevoelen, zullen nieuwe bladeren als een nieuw kleed de naakte bomen tooien. Dat zal de vreugde van Gods lente zijn. Daar zal heel Zandwijk vol van zijn. Dan zal het weer openbaar komen, dat Jezus Christus niet gekomen is om vrede te brengen, maar het zwaard. Oók in Zandwijk.

Door de dorpsstraat van Zandwijk gaat wéér een stoet. De eerste vandaag. De wagen van Gijs Leune draagt de dode. Zijn paard trekt de vracht. Een koningsdochter wordt uitgedragen. Grietje is naar de eeuwige bruiloft gegaan. De dood is ook haar huis binnengekomen. Hij kan niemand sparen. Toch heeft hij hier even gehuiverd om deze koningsdochter aan te raken. Maar bevel is bevel. Zacht heeft hij zijn koude hand op haar oude hart gelegd. Zijn ijzige vinger heeft haar gewenkt.

“Kom Grietje, kom,” heeft hij gefluisterd, “t is tijd. Ik ben door je Koning verslonden door overwinning. Dat weet je toch, dus kwaad kan ik jou niet meer doen.”

“Hij heeft je gestuurd?” heeft Grietje gevraagd met moede ogen.

“Ja Grietje, zo is het. Hij wil je bij Zich hebben.”

“ ’t Is goed hoor,” heeft haar oude hoofd geknikt. “Ik kom.”

Haar oude hand heeft die van Gijs Leune gegrepen. “Dag Gijs,” heeft ze gezegd. “Zeg ze allen gedag....tot straks. Tot in de eeuwigheid!”

Toen is ze gewillig mee gegaan.

De stoet passeert de pastorie. De luiken zijn er toe. De mensen kijken elkaar even aan, met een knik in de richting van de pastorie. Een knik terug....en het leven gaat door, ondanks de dood en de tientallen doden.

‘t Is hard,’ zegt Gijs Leune.

‘t Is hard,’ mompelt boer Streuvels terug.

En de stoet gaat zwijgend verder.

De mist is vanmorgen iets ijler geworden. De zon speelt nog wat verstoppertje achter de jagende mistflarden. Ergens ver in de lucht krast een kraai. Over een zijpad komt een boerendochter aanfietsen en bolderen en bolderen een paar lege melkkarren terug. Verder is er geen ander geluid dan de verse wind over de ruigheid van het land. Ook de klok zwijgt. Die klok wil wel, maar hij mag niet luiden. Die klok hoort niet bij Grietje en Grietje hoort niet bij de klok. Dat hebben de mensen zo bepaald. De 'rechte' mensen.

Toch is die zwijgende klok tot een teken geworden. Een teken dat geheel paste bij de andere tekens.

“Al ware het dat ik tale der mensen en de engelen sprak, en de Liefde niet had, zo ware ik een klinkend metaal of luidende schel geworden.”

Dat is de boodschap van de zwijgende klok. Laat dit klinkend metaal, laat deze luidende schel dan beieren alléén voor de doden. Laat deze liefdeloze dan zwijgen over de levenden. Hoor, deze zwijgende klok predikt Gods duidelijke taal :

“Al ware het, dat ik al het geloof had, zodat ik bergen verzette en de liefde niet had, zo ware ik niets.”

Gods antwoord, op het zwijgen van Zandwijks klok. Bij Hem is geen verschil in kerken, klokken en torens. Bij Hem geldt....leven of dood.

In de stilte van de straat, waarlangs de stoet langzaam verder trekt, klapt een deur dicht. De dominee komt uit de pastorie. De mensen in de straat groeten hem beleefd. Zij kijken hem na, zoals dat op een dorp te doen gebruikelijk is. Zij weten het door de gesloten luiken welke smart zijn hart omgrepen heeft. De dominee let er niet op. Met vlugge pas gaat hij de stoet van Grietje achterop. Als hij deze bereikt heeft, sluit hij er zich zwijgend bij aan....als de laatste. Zo wandelt hij mee. De mensen in de straat hebben het spoedig bemerkt. Zouden ze niet?

Gordijntjes worden weggeschoven en gebarentekens gemaakt. Tuinhekjes klappen van burens die bij burens binnen gaan.

Weldra wordt het druk op de weg naar het kerkhof. Drukker dan het de laatste tijd er geweest is. Mens, je kan er wel blijven, er is immers geen bijhouden aan? Maar bij wat nu aan de hand is, mag je toch niet missen. Zo is het gekomen dat de nieuwsgierigheid en de babbels de baar gevolgd zijn. Hun dominee doet anders dan hun klok. Daar zit verschil tussen die twee. Zij merken het niet. Vroeger was dat verschil er niet. Dat is in één nacht gebeurd. Hun dominee heeft deze nacht de Liefde ervaren. Daarom kan hij niet wegblijven uit de rij waar de levenden zijn. Ach de liefde is lankmoedig, zij is goedertieren, de liefde is niet afgunstig, de liefde handelt niet lichtvaardiglijk, zij is niet opgeblazen; zij handelt niet ongeschiktelijk, zij zoekt zichzelf niet, zij wordt niet verbitterd, zij denkt geen kwaad; zij verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid; zij bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen. De liefde vergaat nimmermeer. Dat heeft God deze dominee van Zandwijk geleerd. Al het andere zal vergaan. De zwijgende klok, het Zandwijkse geloof, ja zelfs de liefde tot zijn enig kind is hem vergaan. Maar deze Liefde vergaat nimmermeer.

Ginds achter de oude treur-beuk in de hoek van het kerkhof staat de dominee en luistert naar de woorden die Gijs Leune spreekt. Als de dodenakker verlaten wordt, sluit de dominee zich weer aan. In de ruime kamer van Gijs Leune, waar de begravenisgasten en het volk vergaderd zijn, heeft de dominee verteld wat de Heere hem die nacht heeft geleerd.

De wangen van Gijs Leune zijn niet droog te houden geweest.

Als de dominee weer huiswaarts keert, en hij van de hoeve van Gijs Leune de weg op wil gaan, ziet hem Hein Schor, de diaken.

Dat zal stof opwaaien in het praterige dorp. Nu zal spoedig blijken dat het zwaard van Christus gaat verdelen. Daar zal héél Zandwijk vol van zijn.

De dominee is gerust.

Bij de doodsponde van zijn enige jongen heeft hij in zijn schuld naast Eli gestaan, zeggende: "Hij doe wat goed is in Zijn heilige ogen."

Enkele dagen later hebben zij hem samen onder de oude beuk op het kerkhof gebracht. Dat is een zware gang geweest.

De bezoldiging der zonden is de dood, maar de genadegift Gods is het eeuwige leven door Jezus Christus onze Heere. Maar....!

Dat enkele woordje 'maar', bergt de rijkdom van Gods Liefde in zich. Het doet terugblikken tot in de binnenkamers Gods. Het is hier bij deze groeve de scheiding tussen vader en zoon. Tussen leven en dood.

Het oude 'Weidehuis' tintelt in het matte licht van de novemberzon. De mist is boven Zandwijk opgetrokken. De blauwe hemel is weer te zien. Speels glijden de stralen het kleine vensterraam binnen. Ondeugend dansen zij over de koperen ringen van het oude kabinet en het beslag van de grote Bijbel.

Jan Derks, de nijdigaard, ligt in de bedstede. Zijn hand rust op de kop van zijn trouwe Rob. Even richt de zon zo maar stoutweg een straal op de neus van Jan Derks. Jan Derks lacht. Hoe is het mogelijk dat jij lacht. God is zo goed, denkt Jan Derks. Hij heeft de humor van die zonnestraal verstaan. Jan Derks verstaat nu veel meer. Hij begrijpt nu de spreek uit de lentedagen:

*"Kie-oe-wiet.....kie-oe-wiet.
Jan Derks,.....je bent een prullepiet."*

Ja, die spreek wist het beter dan ik, weet hij nu, die spreek, blij om het leven, blij om de zon. Dat heeft Jan Derks nu geleerd.

Jan Derks is door God op de bedstede geworpen. Jan Derks, de man van het verzet. De ziekte, die de tientallen slachtoffers vraagt, heeft ook hem aangegrepen. De dood is over de geëffende akkers gekomen. De scherp geslepen zeis in de harde handen. Jan Derks heeft hem zien komen. Recht op het 'Weidehuis' af. Vóór de dood is God in zijn woning gekomen. Als God binnen is, moet de dood wachten. Toen heeft Jan Derks God in de ogen gezien. Dat was een peilloos moment. God heeft deze vermetele mens geslagen met Zijn zwaard, dat tweesnijdend en vlijmscherp is. Scherper dan de zeis van de dood. "Kom mee, Jan," heeft den Heere gezegd. Jan Derks kreunt. God heeft hem mee genomen en op de plaatsen van zijn verzet gebracht. Jan Derks ziet zichzelf. Daar staat hij nu met God, als een kleine jongen onder de groene dennen. Hier was hij 'boos' op God. Hij heeft zijn verwijt dwars door de wolken gezwiept, die boven de akkers scheuren door het gloeiend rood van de zon. Hier staat hij op de plaats zijner schuld, in de climax van zijn verzet. Jan Derks, jij hebt de hand uitgestrekt om God te

beschuldigen. Zo blikte hij God in de ogen. Dan breekt hij. Hij slaat kapot al; een fles op de rotsen:

*Zo Gij in het recht wilt treden,
O Heere, en gadeslaan
Mijn ongerechtigheden,
Ach wie zal dan bestaan?*

Jan Derks ligt neergedrukt onder zijn schuld. Voor het bed ligt Gijs Leune geknield. Hij heeft de klamme hand van Jan Derks omgrepen gehouden. Uit de bedstede heeft hij het kreunen gehoord. God is aan deze plaats! Dienneke heeft de lippen bevochtigd, die droog zijn als kurk. Door de poriën zijn de druppeltjes zweet gekomen, naar buiten geperst. De koorts is hevig, de eerste pijl van de dood. De borst van deze krachtmens gaat langzaam op en neer, zwaar en jagend. Jan Derks hoort een meisjesstem op de zoele wind over de halmen dragen. Hij hoort:

*Wil toch niet stug, gelijk een paard weerstreven,
Of als een muil door domheid voortgedreven.*

Toen heeft hij niet gehoord. En nu is God gekomen. Aan het einde van Zijn geduld? Zijn hoofd keert zich om en de ogen staren op de oude Bijbel. 't Is doodstil! Alleen de klok tikt naar de eeuwigheid toe. Jan Derks hoort de slag die hij op de Bijbel gaf, toen zijn moeder werd uitgedragen. "Ik zal er geen letter meer uit lezen," heeft hij toen gezegd. Dat heeft hij toen gezworen. Hij heeft God rekenschap durven vragen van Zijn daden. Nu vraagt God het hem. 'Kom Jan Derks,' zegt God, 'wat heb je te zeggen?' 'Heere,' kreunt hij, 'ik ben Uw gramschap dubbel waardig.' Een stem klinkt door de stilte. Gods Liefde buigt zich over deze mens, die in zijn verlorenheid ligt. Dat heeft men Jan Derks al zoveel keren gezegd. God is wreed, heeft hij toen geantwoord. Hij perste de lippen op elkaar in zijn starre verzet. Zijn felle blik doorboorde de wolken. Jan Derks kon en wilde niet buigen. Een korenhalm is buigzaam en zacht. Het hart van Jan Derks is hard als een kei. Die niet overwonnen is, alvorens hij is verpulverd. Uit de bedstede klinkt steunen. Hij slaat de ogen niet op., zijn gezicht begint nog heviger te gloeien. Dan hoort hij de stem van Gijs Leune :
"Een lied Hammaäloth. Uit de diepten roep ik tot U, o HEERE! HEERE! hoor naar mijn stem; laat Uw oren opmerkende zijn op de stem mijner smekingen. Zo Gij, HEERE! de ongerechtigheden gadeslaat; HEERE! wie zal bestaan? Maar bij U is vergeving, opdat Gij gevreesd wordt. Ik verwacht den HEERE; mijn ziel verwacht, en ik hoop op Zijn Woord. Mijn ziel wacht op den HEERE, meer dan de wachters op den morgen; de wachters op den morgen. Israel hope op den HEERE; want bij den HEERE is goedertierenheid, en bij Hem is veel verlossing. En Hij zal Israel verlossen van al zijn ongerechtigheden."

Dat is Gods stem. In Zijn armen werpt zich Jan Derks. Als een gebrokene. Op het kruis is zijn oog gevestigd. Als God werkt, wie zal dan keren? Jan Derks hope is op de Heere, want bij de Heere is goedertierenheid en bij Hem is veel verlossing. Hoor je het, Jan Derks:
"Maar bij U Heere is vergeving, opdat Gij gevreesd wordt."

God is Liefde. Die Liefde vertedert zijn hart. Dat keiharde hart. Er is geen houden meer aan. Nu blikken de ogen Gods door de wolken in liefde op Jan Derks. Nu buigt hij als een korenhalm op de wind van Gods Geest. Zijn kracht is verpulverd. Het verzet is gebroken. Heere, juicht het in zijn ziel, bij U is vergeving. Bij U!

Een gebroken Jan Derks ziet een voor hem gebroken Jezus. 'Jan Derks', zegt Hij vanaf Zijn kruis, 'geef Mij uw hart, laat Mij binnendringen, laat Mij uw hart vervullen.'

'Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?'

Het hart van Jan Derks wordt boordevol van vreugde. De harten van Gijs Leune en Dienneke stromen mee over. Hoe kan het anders, want het hele 'Weidehuis' is met Gods liefde vervuld.

Is het een wonder dat Jan Derks glimlacht tegen de zon? Dat hij die levensblijde spreuk nu gelijk geeft?

*Het ruime hemelrond,
Vertelt met blijde mond,
Gods eer en heerlijkheid.*

Als de oogst voorbij is, zijn de akkers leeg. Niets dan kale stoppels. Maar de ploeg trekt in het najaar naar de voren. En in November zaaien de boeren het zaad. Jan Derks weet het. God heeft zijn hart geploegd. En God heeft na het ploegen gezaaid. Nu ligt daar de vrucht te blinken in de Zonne der Gerechtigheid. En de dagen gaan. De aarde wentelt, de zon komt hoger en hoger. Ja, ja de dagen lengen recht naar de lente toe. Nieuw leven. Straks als de nieuwe lente komt, wordt alles weer groen. Dan zullen de vruchtbomen bij het 'Weidehuis' weer volop bloeien.

Jan Derks ziet de zon. De matte novemberzon. Maar in haar povere stralen ziet hij door het venster de Schepper staan. Ziet daar staat Hij, midden tussen de akkers en strooit met milde hand Zijn ontzagelijke gaven, kwistig en mildadig.

Vernieuwing in de natuur, vernieuwing ook door Zijn genade. Vernieuwing over de akkers, vernieuwing in het hart van Jan Derks. De naakte bomen van November krijgen straks een nieuw kleed van Hem. Jan Derks, de naakte Jan Derks, heeft zijn Kleed gereed gezien, waarin Hij Gods lente vieren. Jezus' Gerechtigheid voor hem. De goddeloze. Handen vol liefde. Om het eeuwige Welbehagen.

God heeft de dood bevolen heen te gaan. En de dood gehoorzaamd. Andere adressen heeft hij meegekregen. IJlings is hij heen gesneld. Als Gijs Leune Dorus Streuvels ontmoet op de deel, grijpt hij deze bewogen bij de schouders. De oude vlieten van tranen. 'Dorus,' zegt hij : 'Als God Jona bedoelt, geeft hij een hele zee, met schepen en mensen aan de kolkende golven prijs, en als Hij een eigengerechtigde dominee en een goddeloze Zandwijkse Mannasse wil hebben, zet Hij heel Zandwijk op stelten.'

Toen hebben die beiden staan wenen.

De ziekte neemt af in Zandwijk. De klok wordt al minder geluid. De doodgraver kan het werk weer aan en de mensen blikken weer blijmoediger uit de ogen. De wonden zijn nog vers, de slagen niet geheeld. Maar het leven neemt weer zijn beslag en de zegen van de arbeid doet het schrijnende leed

slijten. Maar deze novembermaand zal nooit vergeten worden. De dood heeft zijn oogst achter de beukenhaag verzameld. Een hele rij. God heeft gesproken! Hij heeft de lijn door Zandwijk getrokken. Jaarin jaar uit zijn deze mensen tot Hem gekomen. "Heere," hebben ze gevraagd, "wat zullen wij goeds doen opdat wij het eeuwige leven hebben?"

"Wel," heeft den Heere geantwoord, "wilt gij ten leven ingaan, onderhoudt de geboden." Ze zijn beduusd geweest. "Welke?" hebben ze gevraagd. Al deze dingen hebben wij in Zandwijk onderhouden van onze jonkheid af. Wat ontbreekt ons nog? U kent Uw Zandwijkers toch wel?"

"Het is mooi, het is prachtig," heeft de Heere gezegd, "maar zo gij wilt volmaakt zijn, gaat heen, verkoopt al wat gij hebt en geeft het de armen en gij zult een schat in de hemel hebben en kom herwaarts en volg Mij."

"Onze mooie kerk verkopen en onze uitstekende plichten, die prachtige godsdienst en die welluidende klok en nog zoveel meer, verkopen? U volgen? En wij volgen U al zolang!"

Dat is bepaald niet hun Jezus, anders zou Hij niet zo vragen en hun zulke onmogelijke eisen stellen. Ze zijn bedroefd van Hem weggegaan. Ze hebben een andere Jezus gezocht. Eén die voor hen alleen was. Een 'Jezus' met kerkelijk besef, alleen tussen hun muren. Die zich niet met het groene kerkje bemoeide en niet eiste dat hun beroemde klok voor mensen als Grietje zal geluid worden. Eén die meer begrip toonde voor hun mooie dorp en hun spitse torentje en welluidende schel, het metaal daar tussen de galmgaten en vooral ook voor hun zeldzame dominee. Ach en nu is God gekomen en heeft het hun anders gezegd. "En IK zeg u," heeft Hij geroepen, "velen zullen menen in te gaan en zullen niet kunnen."

De dood is Hem zo dicht op die boodschap gevolgd, dat het meteen al gebleken is. Toen is het uitgekomen, klaar als de dag, dat de preek van Smytegelt, die Gijs Leune las, nog steeds van kracht is. Als een kaartenhuis is hun geloofsroem ineengezakt. God heeft hun kinderen genomen, zomaar ineens. Hun vrouwen en mannen heeft Hij weggerukt. Wreed en hard.

Wat is God meedogenloos. Daar zitten ze nu met rood-omrande ogen. De handen gevouwen in hun schoot. Als naar hun gewoonte.

Machteloos zitten de moeders bij de sponde hunner lievelingen. Zij zouden hun leven wel willen overgieten in dat jonge leventje. De vaders staan er machteloos bij. Bij één tik van de klok, heeft de maaier dat hamlpje weggesneden. Die oogst heeft hij weer binnen. Eén van de zo velen. Die proef is hen te machtig. Hun geloof bezwijkt. Een geloof des verstands. Dat niets anders overhoudt, dan God te beschuldigen. Nu heeft de Heere de dood terug geroepen. "Het is genoeg," heeft Hij gezegd. Zijn oogst is óók binnen.

De dominee van Zandwijk is in het 'Weidehuis' gekomen. Hij heeft zijn hoed op de grote ronde tafel gelegd. Stilletjes heeft hij zich bij de zieke neergezet. Hij en Jan Derks hebben elkaar even vast in de ogen gezien. Toen hebben ze elkaars hand gegrepen. Te ontroerd om te spreken.

'God heeft grote dingen bij ons gedaan, Jan', breekt de dominee de stilte. Jan Derks knikt. Hij kan niet spreken...

"De lofzang is in stilheid tot U, o God"

Zo zitten die twee zwijgend bij elkaar. Waarom zouden ze spreken? Zo is het goed. De klink van de deur klakt op. Gijs Leune komt binnen. Hij is ontroerd als hij die twee daar ziet.

‘Leune,’ zegt de dominee, ‘God heeft de twee uitersten tot elkander gebracht. Weet je het niet meer, Leune?’

‘Wat bedoelt de dominee?’

‘Dit Leune, toen wij samen op die zomeravond bij je akker stonden, heb ik je hatelijk toegevoegd: Leune, jij en Jan Derks zijn de twee uitersten van het dorp. Herinner je het nog?’

Gijs Leune knikt, en grijpt de hand van de dominee en zegt: ‘Ja, en ik weet het antwoord ook. Ik heb gezegd: Twee uitersten zoeken elkander. U weet toch wel dominee, daar preekte u meestal alleen met Kerstfeest over. Maar dan moest je wel van Boven naar beneden preken. Maar verder in het jaar reikte u eerder naar de hemel en de dood in het leven. Wie weet wat God met die twee uitersten van Zandwijk nog voor heeft. Weet u nog, dat heb ik u toen gezegd.’

‘Ja Leune,’ zegt de dominee, en een blijde lach licht om z’n mond, ‘die twee uitersten zitten nu hand in hand in het ‘Weidehuis’. De eigengerechtigde dominee van Zandwijk, en de....’

‘Goddeloze Jan Derks,’ vult de zieke aan.

‘Dat is niet te vatten,’ zegt Leune.

*Het is een wonder in ons ogen,
Wij zien het maar doorgronden het niet.*

Als Dienneke Leune binnenkomt met de pap voor de zieke, staat ze stil in de deur. ‘Wel’, zegt ze, ‘waar twee of drie in Mijn Naam vergaderd zijn, daar ben Ik in het midden.’

‘Zo is het kind,’ zegt Gijs Leune, ‘en laten we dan met z’n viertjes maar eens zingen:

*Ai ziet hoe goed, hoe lieflijk is ’t dat zonen,
Van het zelfde huis, als broeders samenwonen.*

Dat kan in de ‘kerkjes’ meestal niet al te best lijden.

Maar in het ‘Weidehuis’ kan dat vanmorgen best. Als dominee een gebed heeft gedaan, zegt hij: ‘Leune, als het de Heere behaagt hoop ik straks voor het eerst van mijn leven, met Kerstfeest te kunnen preken.’

‘Ja,’ zegt Gijs Leune. ‘Over de twee uitersten, die elkander gevonden hebben. Christus en een goddeloze zondaar!’

‘En dan niet alleen met Kerstfeest, hoor Leune’, zegt de dominee met een ondeugend lachje, ‘maar voortaan altijd.’

DV volgende keer het laatste deel...